

Céhes bőrripar Székelyudvarhelyen

Az ember évezredek óta használja a bőrt az öltözködésben és a különféle használati tárgyak készítésére. — Az elmúlt századokban még több bőrre volt szükség, mint napjainkban, amikor sok területen műanyagok helyettesítik az állati bőrt. A modern bőrripar megjelenése előtt különböző szakmák céhekbe tömörült mesterei foglalkoztak a bőr kikészítésével és feldolgozásával. A mészárosok által lenyúzott juh-, kecske-, szarvasmarha-, csikóbőrök először általában a kikészítő céhekhez (tímár, kordoványos) kerültek, majd ezektől a feldolgozó (csizmadia, cipész, szűcs, szíjgyártó) céhek vásárolták meg mesterségük alapanyagát.

Az említett céhek kikészítő és feldolgozó szerepe azonban nem különíthető el ilyen élesen, legalábbis a székelyudvarhelyi céhek esetében. Úgy tűnik ugyanis, hogy a kordoványosok kivételével a többiek ki is készítették, fel is dolgozták a bőrt. Arról van szó konkrétan, hogy a tímárcéh lábbelit is készített, a csizmadia- és a szíjgyártócéh pedig bőrök kikészítésével is foglalkozott, nyilván nem nagy mértékben, vagy éppen csak fenntartva magának ezt a jogot. Ezt az állítást szeretném bebizonyítani az alábbiakban az egyes céhek tevékenységének elemzésével.

Tímár- és/vagy vargacéh. A város egyik legrégebbi iparostestülete volt. Alapítólevele 1584. márc. 15-én kelt, a fennmaradt székelyudvarhelyi céhprivilegiumok között a második legrégebbi.¹

Vizsgáljuk meg először is a céh elnevezését. Az alapítólevél „Ceha Cerdonum et Sutorum”-ról beszél (1607. évi átirat).² Ha az oklevél fogalmazása pontos, és az *et* kötőszó használata helyénvaló volt, ez azt jelentheti, hogy a tímárok mellett vargák is voltak a céhben. Lehet, hogy a tímárok csak bőrcseréssel, a vargák pedig csak a lábbeli készítésével és javításával foglalkoztak, de az is meglehet, hogy mindkettő mindkét mesterséget egyaránt művelte. Am ezek csak feltételezések, bizonyíték nélkül.

A XVI–XVII. századi iratok érdekes módon inkább a varga megnevezést használják. 1589-ben Bécsi Simont a vargacéh mestereként említették.³ Három különböző, 1664-ben kelt oklevél a vargacéhről vagy Varga Istvánról, a vargacéh mesteréről beszél.⁴ 1672-ben a „magister cehae suttoriae” kifejezést találjuk, ami szintén a vargacéh mesterét jelenti.⁵ Ugyancsak vargamestereket említ a céh levéltárában fennmaradt egyetlen inasfelszabadító levél 1712-ből.⁶ A XVIII. század elejétől kezdve azonban mintha megfordulna a dolog: szinte kizárólag a tímár vagy varga elnevezést találjuk az iratokban. Sőt, a XIX. században a varga megnevezés mintha egyre inkább háttérbe szorult volna. Lehet, hogy ez a vargák számának csökkenését jelenti.

¹ Első a fazekascéh alapítólevele, amely 1572. VII. 24-én kelt, 1613. VI. 15-i átiratának leltári száma 36. (Megjegyzendő, hogy a székelyudvarhelyi céhek iratait eredetileg a Székelyudvarhelyi Múzeumban leltározták, ott is őrizték, mielőtt a Csíkszeredai Állami Levéltárba kerültek. Az iratok kelte után következő szám tehát az eredeti leltári számot jelenti. Rövidítése: L. sz.)

² 1607. VI. 15. — 1378.

³ Székely Oklevéltár. Új sorozat. I. Bukarest 1983. 80/138–140.

⁴ 1664. VI. 30. (az 1803. I. 13–15-i másolatból) — 1627; 1664.VII. 30. (az 1803. I. 13-i másolatból) — 1613; 1664. X. 28. (az 1803. I. 13–15-i másolatból) — 1628.

⁵ 1672. III. 2. — 465.

⁶ 1702. I. 2. — 1386.

A XVIII. század elejéig a céhes és más iratok szerint a székelyudvarhelyi vargák könnyű lábbelit: sarut is készítettek, és ezeket árulták is a vásárokon. (Megjegyzendő, hogy a rövid szárú, de patkolandó saru csak a csizmához képest volt könnyű lábbeli, a bocskorhoz képest nem.) A sarukészítésről a céh alapítólevele is beszél. A privilégium 1607-i átiratának XVII. század eleji magyar fordításában az egyik cikkely részlete így hangzik: „...mesterségek szerint bőrből Szarukot [sarukat] csinálni szabadságok legjen, s annak bizonyos igaz árát megadván szabadon minden akadály nélkül hordozhassák és adhassák, táplálva azokból magokat és cselédekét.”⁷ Az 1589. évi udvarhelyszéki törvénykezési jegyzőkönyvekben például szó esik arról, hogy Török Gergely sarut fejtelt (javított) Szabó Tamásnak egy irtásért, 1590-ben pedig Balás Kovácsné Ilona azt vallotta, hogy egy sarut vittek hozzájuk patkolni. 1589-ben meg 34 forint saru árát emlegetnek, de nem tudjuk, hogy hány lábbeli került ennyibe.⁸

Talán éppen a saruk árulása miatt keveredtek perbe az udvarhelyi vargák a segesvári szász tímárokkal, akik Segesváron elkobozták a marosvásárhelyiek és az udvarhelyiek termékeit. A perben 1680. nov. 25-én mondtak ítéletei. A segesváriakat az elkobzott bőrök visszaadására ítélték, a két székely céhnek pedig megtiltották, hogy ugyanabban az időben talpat is és sarut is áruljon.⁹ A székely és a szász céhek közötti nézeteltérések (gazdasági, kereskedelmi érdekek ütközése) ezután sem oldódtak meg, a per folytatódott. 1683. febr. 25-én újabb ítélet született, melynek értelmében a két székelyföldi céh nem árulhatott a Királyföldön ugyanazon időben sarut is, talpat is, csak az egyiket, a Szászföldön kívül azonban mindkét terméket szabadon árusíthatták egyidejűleg.¹⁰

Utoljára talán 1724-ben olvashatunk a sarukról (a talpak mellett). Ekkor Török Menyhért, Udvarhelyszék alkirálybírája és Dállyai K. Ferenc, a szék jegyzője írásban igazolta a székelyudvarhelyi tímárok szegénységét. A latin nyelvű szöveg a „callceamentum” (saru) szót is említi, tehát ekkor még bizonyára készítettek sarut is a céhben.¹¹ Ugyancsak ebben az évben viszont 66 pár talpat koboztak el a medgyesi vásáron a városbíró parancsára a székelyudvarhelyi tímároktól.¹² 1724 decemberében keletkezhetett az említett tímárcéhnek az a keltezetlen fogalmazványa, amely egy tanúvallatási jegyzőkönyvhöz szükséges kérdéseket tartalmazta. Ebben arról faggatják a tanút, igaz-e, hogy a marosvásárhelyi és a székelyudvarhelyi tímárok nem kereskednek saruval, csak talppal.¹³ Ugyancsak ekkor (1724. dec. 22.) ismét ítéletet hoztak a régi perben (egy részről Szeben és Segesvár, más részről Marosvásárhely és Székelyudvarhely között) a következőképpen: a két székelyföldi céh a Szászföldön is szabadon árulhatja a talpat.¹⁴

1724 után (tudtommal) nem történik többet említés a sarukról, csak a talpakról mint tímártermékekről.

Mindent egybevetve úgy látszik, hogy a székelyudvarhelyi vargák a XVIII. század elejéig jelentős mennyiségű sarut is készítettek. Fel lehet tételezni, hogy a saruk nemcsak az iratokból, de a valóságban is eltűntek, ugyanis a Rákóczi-szabadságharcot követő

⁷ [1607. VI. 15. u.] — 1379.

⁸ Székely Oklevéltár. Idézett kötet. 38/420 (fejelés), 199/273 (patkolás), 85/11 (saru ára).

⁹ L. sz. 1381.

¹⁰ L. sz. 1382.

¹¹ L 1724. XI. 14. — 1393.

¹² 1724. III. 6. — 1389.

¹³ [1724. XII. 14. e.] — 1395.

¹⁴ L. sz. 1396.

ínséges időkben megváltozhatott a lábbeliviselet (is). Talán ekkor kezdett szélesebb mértékben elterjedni az olcsó és egyszerű bocskor (erről bővebben majd a csizmediáknál).

Más vidékeken a könnyű lábbelit készítő mestereket vargáknak nevezték. Sőt megkülönböztettek magyar és német vargákat, aszerint, hogy milyen lábbeliket varrtak. Székesfehérváron például a német vargák a XVIII. században kordován és szattyán cipőt és papucsot, valamint kápás kordován sarut készítettek. (Ez utóbbi különösen drága volt, 4,75 forint.)¹⁵

Sajnos nincs adatunk arra, hogy a székelyudvarhelyi vargák milyen sarukat készítettek és milyen bőrből. Az itteni tímárok termékválasztékáról is csak 1812-ből értesülünk. Mégpedig úgy, hogy ez év szept. 5-én a tímárcéh írásban figyelmeztette Kassai Mihály mesterlegényt, hogy okt. 17-ig készítse el a remekművet. A remeknek a következőket kellett tartalmaznia: 1) egy talpnak kikészített ökörbőrt „mentől jobban lehet, a Privilégium tartása szerint”, 2) egy tehénbőrt „fakón, tisztességesen”, 3) egy tehénbőrt feketén megfestve, puhán, csizmának valót, 4) egy tehénbőrt „veressen, bagaria módra készítsen ki illendő módon”.¹⁶ Természetesen nem biztos, hogy korábban vagy későbben is ugyanezek voltak a céh termékei, de más időszakból nem maradt ránk ilyen pontos felsorolás.

A bőrök kikészítési módjáról a következőket lehet elmondani. A tímárcéhnek a Guberniumhoz intézett válaszából¹⁷ ismeretes, hogy a bőrök cserzéséhez meszet, hamut és a fiatal cserfák (cserefiatalok) kérgét használták fel. Ezek közül csak az utóbbi beszerzése okozott gondot, különösen az 1780-as évek után. A Gubernium ugyanis megtiltotta a Székelyudvarhely körüli erdők nagymérvű irtását, nehogy azok nagyon megfogyatkozzanak. Először 1787-ben kérte a tímárcéh a vármegyétől a cserefiatalok vágásának és eladásának engedélyezését. Ezek vásárlása nélkül ugyanis a székelyudvarhelyi tímárok nem folytathatják mesterségüket.¹⁸ 1830-ig számos ilyen kérvény (instancia) maradt fenn a céh levéltárában.¹⁹

A cserefiatalok kérgét a tímárok megtörve használták. A törést vízzel hajtott csertörőben végezték. Ez egy malomhoz tartozó egyszerű faszervezet volt, amely fábunkók segítségével apróra törte a favályúba helyezett, lehántott és megszáritott kérget. A tímárcéheknek nem volt saját csertörője. 1822-ben a székelyudvarhelyi római katolikus egyháztól vették bérbébe száz rénes forintért.²⁰ 1847-ben viszont Szenkovits Ferencről bérelték a „várhoz tartozó csertörőt”.²¹ 1850-ben a nagy árvíz elszakította a gátat, és a csertörő ideiglenesen használhatatlanná vált.²² Bár szabályzat rögzítette azt, hogy a

¹⁵ Somkúti Éva: *Az ipar és a kereskedelem érintkezési pontjai a XVIII–XIX. századi Székesfehérvár fehér-tímár (tobak) iparban.* = Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Akadémiai Bizottságának Értesítője. II–III. Nemzetközi Kézműipartörténeti Konferencia Veszprém. 1978. november 22–24. Veszprém 1979. 191. lap. (A továbbiakban: Somkúti).

¹⁶ L. sz. 1707.

¹⁷ [1771. u.] — 1423.

¹⁸ 1787. VI. 19. e. — 1512.

¹⁹ Kérvények: a vármegyéhez: 1789. IV. 30. e. — 1519; a Guberniumhoz: 1805. III. 1.e.— 1660; a királybíróhoz: 1805. V. 31. e. — 1663; Udvarhelyszékhez: 1805. X. 8. e. — 1664 és 1819. V. 12. e.— 1739; Guberniumhoz: 1829. VII. 21. e. — 1809. Guberniumi rendeletek ez ügyben: 1805. III. 12. u. — 1661, 1830. I. 5. — 1811.

²⁰ 1822. VI. 25. — 1752.

²¹ 1847. V. 28. — 1878.

²² 1850. VII. 23. — 1887.

tímárok milyen sorrendben használhatták a csertörőt, mégis előfordult veszekedés, sőt tettlegesség is a mesterek között.²³

A kész bőroket meg kellett tisztítani a kikészítő oldattól. Ezért a székelyudvarhelyi tímárok a Küküllőben áztatták a bőroket. 1798-ban megtiltották (bizonyára a város vezetősége), hogy a kikészített bőroket a Küküllő-híd lábához kössék.²⁴ (Nem lehetetlen, hogy a mellette lakó vargák vagy tímárok benne áztatták a kikészített bőroket.) A kiáztatott bőroket aztán az udvaron vagy — mint 1845-ben — a házak előtt szárították. A város vezetősége — érthetően — nem nézte ezt jó szemmel, és karhatalom útján próbálta előbbre vinni a város csinosodását. Ezért az említett évben a tímárcéh írásban folyamodott a Guberniumhoz „a rendőri nyomorgattatás” megszüntetéséért.²⁵ A „rendőri nyomorgattatás” ti. azért volt, hogy a bőroket ne az utcán, a házuk előtt szárítgassák.

A tehetősebb székelyudvarhelyi tímárok lóval, szekérrel rendelkeztek, áruikat ezzel szállították más városok piacaira. A szegényebbek is bizonyára az ő fogataikat vették igénybe fizetség ellenében.²⁶

Kordoványoscéh. A kordoványosok is bőrkészítők voltak, mesterségük a kikészítés módjában, a felhasznált bőrfajtákban és termékeik milyenségében különbözött a tímárokétól.

Más vidéken tobak (fehértímár) volt a nevük; ez feltehetően török eredetű szó (innen a román *tăbăcar* kifejezés). A kordoványos elnevezés a spanyolországi Cordobára vezethető vissza. Ez a mesterség már az arab-mór kultúra idején virágzott a középkori Spanyolországban. A XVI–XVIII. században Észak-Afrikából, de főleg Törökországból és a balkáni török tartományokból jutottak el Európába a szakmai ismeretek és az áruk.²⁷

A kordoványosok általában kecske- vagy juhbőrt készítettek ki. A kikészítési mód alapvetően különbözött a tímárokétól. A kordoványosok is használtak meszet, a pácoláshoz viszont kutyaürüléket. Ezt jellegzetes rocskában gyűjtötték össze (a székesfehérvári tobakok pecsétnyomóján látható is egy ilyen edény rajza). A piros virágú szömörécet (szkumpiát) a kikészítésnél, kisebb mértékben a festésnél használták.²⁸

Általában két fő termékük volt: a bélésbőr és a felsőbőr. A (pácolt és cserzett) bélésbőr fehér szattján volt, ezt a bőrfeldolgozó céhek a lábbeli készítéséhez vásárolták. De a kordoványosok igazi tudását a felsőbőr kidolgozásán lehetett lemérni. Székesfehérvárt például a XVIII. században a tobak mestermunka a vörös, sárga, fekete kordován, illetve szattján kikészítése és festése volt. Ugyancsak ezek a mesterek festetlen bőroket is készítettek.²⁹ Sajnos a székelyudvarhelyi kordoványosok termékeiről nincsenek adataink.

Az itteni kordoványoscéh megjelenése a tímárcéhéhez képest elég kései. Csak 1795. dec. 30-án találkozunk az első céhalakítási kísérlettel. Ekkor kilenc (négy udvarhelyi, két zetelaki, két fenyédi és egy farkaslaki) kordoványos kérte a város vezetőségétől, hogy céhet alakíthassanak, mert a paraszt kordoványosok, akik nem is ismerik jól ezt a mesterséget, nagy kárt okoznak nekik kontárkodásaikkal: A város vezetősége előbb

²³ A csertörő szabályzata: 1798. IX. 1. u. — 1552. Veszekedés a csertörőben: [1811–20] — 1743 (céhbeli feljegyzés).

²⁴ 1789. IX. 1. u. — 1552.

²⁵ 1845. III. 15. e. — 1877.

²⁶ 1828-ban a tímárcéh megfogadta Szeles József céhtagot, aki a céh két megbízottját és ajándékait szállította el Kolozsvárra, illetve a megbízottakat vissza — Tímárcéh protokollumai 68/b lap, 1. sz. 1962.

²⁷ Somkúti 190.

²⁸ Uo.

²⁹ Uo.

kikérte a tímár- és a csizmadiacéh véleményét a céhalakításról,³⁰ 1796. jan. 28-án pedig elutasította a kérést.³¹ A tímárcéh kezdettől fogva ellenségesen viselkedett a kordoványosokkal szemben, mert vetélytársat látott bennük, veszélyeztetve látta saját gazdasági érdekeit. 1796. febr. 8-án intette is a városi és a környékbeli kordoványosokat, hogy ne folytassák tovább munkájukat, mert az a tímárok kárára van.³² A tímárcéh elérte azt is, hogy 1796. aug. 2-án a város vezetősége tanúvallatást tartott Fenyéden és Székelyudvarhelyen a kordoványos mesterség elterjedéséről. Ebből kiderül, hogy kezdetben a Fenyéden dolgozó idegenektől tanulta el a mesterséget néhány fenyédi ember, akik aztán másokat is beavattak a mesterség titkaiba.³³ Ezzel némiképp egybevág egy, a tímárcéh levéltárában őrzött keltezetlen feljegyzés, mely szerint valamikor a székelyudvarhelyi tímárok is készítettek kordovánt, de most már a Gyergyóból és máshonnan idejött kontárok, csavargók gyakorolják ezt a mesterséget.³⁴ Ezzel akaratlanul azt is elárulták, hogy a tímárok már nem készítenek kordovánt (tehát finomabb bőröket), így tehát a kordoványosok tevékenysége hézagpótló, egy bizonyos keresletet elégít ki. A kordoványos mesterség tehát végső fokon Gyergyón keresztül Moldvából és Havasalföldről került be Székelyudvarhely környékére.

A tímárcéh mindent elkövetett, hogy a kordoványosok ne tudjanak céhet alakítani. Valószínűleg ugyancsak 1796-ra keltezhető a tímárcéhnek a Guberniumhoz írt kérvénye, melyben kérte, hogy ne engedélyezzék a kordoványoscéh megalakítását, és hogy Székelyudvarhely körül egy mérföldnyi körzetben ne is legyen más tímár, csak a városi tímárcéh tagjai.³⁵

A kordoványosoknak végül is 1818-ban sikerült céhüket megalakítani.³⁶ A tímárcéh ezután sem került barátságosabb viszonyba velük, az érdekek féltése ezt megakadályozta. 1824-ben a tímárcéh ismét intette a kordoványosokat, ezúttal azért, hogy kikészítéskor ne használjanak csert, illetve ne elegyítsenek csert a szkumpia közé. A kordoványoscéh visszautasította a vádat (ami önmagában még nem zárja ki annak igazságát). Az intés azt is tartalmazta, hogy a kordoványoscéh csak kecskebőrt készítsen ki, úgy, ahogy alapítólevelében áll, juh-, csikó- és marhabőrt ne használjon.³⁷ Sajnos a kordoványoscéh további történetére, majd megszűnésére nincs adatunk.

Csizmadiacéh. Inkább bőrfeldolgozó volt, bár egyes jelek arra engednek következtetni, hogy a bőr kikészítésével is foglalkozott. 1641-ben ugyanis I. Rákóczi György megparancsolta a székelyudvarhelyi csizmadiáknak, hogy ne készítsenek és ne áruljanak olyan bőrt, mint a tímárok, akiket ezzel megkárosítának. A fejedelmi parancs bizonyára a tímárcéh kérésére történt, ez utóbbi ugyanis attól félhetett, hogy a nemrég (1635-ben) megalakult céh veszélyeztetni fogja az ő gazdasági érdekeit.³⁸ Ha nem is foglalkozott ezután bőrcserzéssel, a csizmadiacéh fenntartotta magának ezt a jogot. A tímárcéh természetesen csak a sajátjának tulajdonította ezt az eljárást, és féltékenyen őrizte kiváltságát. 1739 februárjában perbe is keveredett emiatt a székelyudvarhelyi csizmadiacéhvei. A tímárok hivatalosan felszólították a csizmadiákat, hogy ne használjanak csert a

³⁰ L. sz. 1531.

³¹ L. sz. 1534.

³² L. sz. 1537.

³³ L. sz. 1541.

³⁴ [1801–1810] — 1678.

³⁵ [1796] — 1545.

³⁶ 1818. III. 28. — 1728.

³⁷ 1824. XI. 30. — 1761.

³⁸ 1641. III. 13. (1796. VIII. 2-i másolat) — 1542.

bőrök kikészítésére, mire az utóbbiak azt felelték, hogy nekik is joguk van erre.³⁹ 1739 áprilisában a tímárcéh meg akart egyezni ebben a kérdésben, de a csizmadiák makacsul kitartottak a mellett, hogy ők is használhatnak csert a bőrök kikészítésére.⁴⁰ A tímárcéh levéltárában fennmaradt iratok nem szólnak többet erről a vitáról; lehet, hogy meg sem ismétlődött.

Az is lehet, hogy a cserzés a csizmadiacéh számára inkább elméleti kérdés volt, mint gyakorlati, hiszen a csizmadiák általában kész, kicserzett bőroket vásároltak a tímároktól. 1778-ban a csizmadiák panaszkodtak is, hogy a székelyudvarhelyi tímárok nem árulnak elég bőrt. Írásbeli sérelmezésükre a tímárcéh azt válaszolta, hogy neki elég eladó áruja van, de mivel a csizmadiák többnyire hitelbe vásárolnak a tímároktól, és tartozásaikat későn fizetik meg, ezzel károsítják a tímárcéh tagjait. Ezért nem szívesen adnak el bőroket a csizmadiáknak.⁴¹

A székelyudvarhelyi csizmadiacéh termékeiről nincs pontos kimutatásunk. A székesfehérvári csizmadiákról tudjuk, hogy 1746-ban női kordován papucsot és férfi szattyán kapcát is készítettek. De csináltak cipőket is, ritkábban topánkákat kordovánból, szattyánból és karmazsinból.⁴² A székelyudvarhelyi csizmadiák fő terméke bizonyára a nehezebb lábbeli, a csizma volt. Ez az állítás időbeli és térbeli megszorításokkal érvényes. Ugyanis a szék nemessége bizonyára a csizmát viselte még a XIX. században is, a könnyű lábbeli (cipő) inkább a polgárság viseletéhez tartozott, amint ez a magyar és német vargák termékeinek bemutatásánál is látszott. (Más kérdés, hogy Udvarhely városnak és széknek mennyi lehetett a polgár lakossága.) A környező falvak népe inkább csak ünnepnapokon húzhatott csizmát, hétköznapi kényelmes és „strapabíró” viselete a bocskor, mégpedig az ún. szőrös bocskor volt. A XVIII–XIX. századi iratok nagyon sokat emlegették ezt a lábbelifajtát, amelyet a lenyúzott marhák cserzetlen, kikészítetlen bőréből varrtak. Viselését, készítését a Gubernium mindig tiltotta, mert igen gyakran a fertőző betegségben elpusztult állatok bőrét nem semmisítették meg, hanem ilyen lábbelik készítésére használták. Ez nagyban hozzájárult a ragályos állati betegségek terjesztéséhez, de nyilván az ember egészségére is káros volt. A székelyudvarhelyi tímárcéh igen sokszor kérte írásban a Guberniumtól a szőrös bocskorok viselésének eltiltását és az ilyenekkel kereskedők megbüntetését.⁴³ Ezt a Gubernium is fontosnak tartotta, és több rendeletet is kiadott ellenük.⁴⁴ A probléma gyakorisága viszont enged következtetni, hogy az írott rendeleteknek nem nagy foganatjuk volt. Az eredménytelenségek láttán a székelyudvarhelyi tímárcéh saját maga akart elbánni a szőrös bocskort árulókkal. Nem is egyszer kérte a város vezetését, hogy támogassa őt ebben az igyekezetében, adjon hivatali embert a céhbeliék mellé.⁴⁵ Ez egyetlen alkalommal sikerült: 1829-ben Bethlenfalván, Ülkében és Székelyszentkirályon mai szóval élve házkutatást tartottak több személynél, és a lefoglalt nyers bőrokról listát készítettek.⁴⁶ A tímárcéhet természetesen

³⁹ 1739. II. 25. — 1403.

⁴⁰ 1739. IV. 9. — 1404.

⁴¹ 1778. XII. 9. u. — 1462.

⁴² Somkúti 191.

⁴³ Kérések: Főkirálybíróhoz: 1823. VIII. 21. e. — 1755; Guberniumhoz: 1824. XII. 23. e. — 1762 [1827] — 1793 [1827–28] — 1799, 1829. II. 6. e. — 1800, 1829. VI. 15. e. — 1808.

⁴⁴ Guberniumi rendeletek: 1773. II. 6. — 1426, 1790. XII. 6. u. — 1524, 1803. X. 25. — 1650, 1826. II. 8. — 1774, 1828. I. 3. — 1794, 1795 (Udvarhelyszék határozata); 1828. V. 26. — 1798, 1829. III. 25. — 1803, 1830. II. 26. — 1813, 1830. VII. 24. — 1819, 1831. I. 21. — 1820, 1834. VIII. 20. — 1846.

⁴⁵ 1829. III. 30. e. — 1804, 1830. III. 12. e. — 1814, 1834. VI. 26. — 1844.

⁴⁶ 1829. V. 25. — 1807.

nem egészségügyi-népjóléti megfontolások, hanem saját, szűk gazdasági érdekei vezérelték az ilyen eljárásokban.

Cipészcéh. Székelyudvarhely polgári lakossága — úgy tűnik — csak a XIX. század közepétől kezdve igényelte nagyobb mértékben a könnyű lábbelit (cipőt, sarut). 1842-ben már tudomásunk van „ittén Udvarhelyen suszterkedő Hermán György”-ről, akitől a tímárcéh 17 talpat elkobozott.⁴⁷ Ekkor már bizonyára nemcsak ez az egy suszter (cipész) működött a városban. Az viszont tény, hogy a cipészcéh vagy ipartársulat csak 1865-ben alakult meg Székelyudvarhelyen.⁴⁸ Jellemző egyébként, hogy a csizmadiacéh pecsétje csizmát, a cipészcéhé pedig cipőt ábrázol mint a céh fő termékét.⁴⁹

Szíjgyártócéh. A gépi munkaerő megjelenése és elterjedése előtt a szállításban és a közlekedésben csak állati erőt használtak, főleg lovakat. A hadsereg is jelentős lóállomány fölött rendelkezett. Igen sok hámmra volt tehát szükség a lovak erejének hasznosításához, és ezeket a hámmokat a szíjgyártók készítették.

Jellegét tekintve tehát a szíjgyártó mesterség is inkább feldolgozó volt. Úgy tűnik azonban, hogy bizonyos termékeikhez a bőrt saját, jellegzetes módszerrel kellett kikészíteniük. Talán a tímároktól is vettek át (illetve vásároltak) talpbőröket, de nyers bőröket is vettek. Ezért kerültek összeütközésbe első ízben a tímárcéhvel, amelynek elővásárlási joga volt a város vásárain árult bőrökre. A tímárok számára legalkalmasabb bőröket csak a tímárcéh tagja vehette meg; mástól (főleg céhen kívülitől) a tímárcéh erővel is elkobozhatta a vásárolt bőrt.⁵⁰ 1773-ban a szíjgyártócéh a Continua Táblától kérte, hogy ő is szabadon vásárolhasson megfelelő bőröket, ne csak a tímárcéh. A Tábla kedvező választ adott a kérésre.⁵¹

A szíjgyártócéh másik nagy összeütközése a tímárcéhvel a timsó használata miatt történt. A tímárcéh ugyanis azt állította, hogy csak neki van joga timsót használni a bőrkikészítésben, a szíjgyártócéh pedig azt, hogy neki is szabad. (Ezen iratokból derül ki, hogy a bagariát timsóval kell kikészíteni.)⁵² Állításuk bizonyítására a szíjgyártók bemutatták a kolozsvári szíjgyártócéh levelét, amely bizonyította, hogy az apróbb bőröket timsóval készíti ki. A város vezetősége előtt indult per a fellebbezések során eljutott a Guberniumig, amely végül is ítélt. 1817. okt. 30-i rendelete értelmében a tímárcéh is használhatta a timsót, de a kikészített bőröket csak egyben adhatta el, a szíjgyártók viszont felvágva, ahogy mesterségük megköveteli.⁵³

Ősszefoglalva a következőket lehet elmondani a székelyudvarhelyi „bőrös” céhekről:

A tímárcéh cserrel készítette ki a nyers bőröket. Nyilvánvalóan sarukészítéssel is foglalkozott az 1720-as évekig (ezt különben alapítólevele is megengedte).

A viszonylag későn alakult kordoványoscéh a finomabb (kordován, szattyán) bőrök kikészítésével foglalkozott szömörce (szkumpia) felhasználásával.

A csizmadiacéh bizonyára inkább nehéz lábbelit: csizmát készített, de fenntartotta magának a jogot a cserrel való bőrkikészítésre is, míg a szíjgyártócéh a timsóval való kikészítés jogát védte akár per árán is.

⁴⁷ 1842. XI. 19. — 1869.

⁴⁸ A cipészcéh vagy -társaság (mindkét elnevezést használták) 1865 októberében írt szabályzatát 1866. VI. 1-én hagyták jóvá. L. sz. 1977.

⁴⁹ A székelyudvarhelyi céhek pecsétnyomói a Székelyudvarhelyi Múzeum tulajdonában vannak.

⁵⁰ Lásd a tímárcéh szabályzatát: 1584. III. 15. — 1377.

⁵¹ 1773. II. 20. — 1428.

⁵² 1815. II. 1. e. — 1717.

⁵³ L. sz. 1725.

A „bőrösök” közé tartozott a szúcscéh is, de történetében semmi kirívó vagy rendkívüli esettel nem találkoztam. (Ebben esetleg szerepe lehet a források szűkösségének is.) Szakmai kérdésekben (bőr kikészítés) nem csak az árulóhelyek (tímárszín) miatt volt vitája a tímárcéhvel.⁵⁴

Mind közül a tímárcéh volt az, amely összeütközésbe került a többi bőrös céhvei, főleg a cser használata miatt. De a XIX. század elején már a falusiak is konkurenciát jelentettek számára. 1818-ban írásban kérte a magisztrátustól, hogy szabadon elkobozhassa a falusiak és mindenféle kontárok cserrel kikészített bőreit, amit a csizmadiaszínben szoktak árulni.⁵⁵

A „bőrösök” közül a tímárcéh volt a legnagyobb és legerősebb. Bár vetélytársai bizonyára gyengítették, mégis hosszú ideig fennmaradt: megváltozott, ipartársulati formában szinte századunk közepéig állt fenn.

⁵⁴ 54 [1794. u.] — 1530, 1799. V. 18. — 1554.

⁵⁵ 55 1818. III. 16. — 1727.